

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:22.05.2020 ✓Accepted/Kabul:20.06.2020

DOI: 10.30794/pausbed.741285

Araştırma Makalesi/ Research Article

Atgür, M. (2020). "Türkiye’de Kamu Harcaması Davranışı ve Hanehalkı Tüketim Harcaması Davranışı İlişkisi (2006-2019)" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 41, Denizli, s. 352-365.

TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMASI DAVRANIŞI VE HANEHALKI TÜKETİM HARCAMASI DAVRANIŞI İLİŞKİSİ (2006-2019)

Musa ATGÜR*

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de kamu harcaması davranışları ile hanehalkı tüketim harcaması davranışları arasındaki ilişkiyi 2006-2019 dönemi için incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın, ekonometrik model ve uygulama açısından Türkiye literatüründeki boşluğu dolduracağı beklenmektedir. Bu kapsamda, üçer aylık veriler kullanılmış olup öncelikle, yapısal kırılmasız ve yapısal kırılmalı birim kök test yöntemleri kullanılarak değişkenlere ait serilerin birim kök testleri yapılmıştır. Birim kök testlerinin ardından, Johansen eşbütünleşme testi ve sonrasında hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik test yöntemi uygulanmıştır. Ekonometrik sonuçlar, Türkiye’de 2006-2019 dönemi için kamu harcaması davranışlarının hanehalkı tüketim harcaması davranışları üzerinde hem kısa hem uzun dönemde etkili olduğunu göstermektedir. Bulgular, Keynesyen yaklaşımı desteklemekte olup, maliye politikasının ve kamu harcamaları politika aracının Türk ekonomisi üzerinde oldukça etkili olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, maliye politikası karar vericilerinin böyle bir durumun varlığını bilerek politika uygulamalarını gerçekleştirmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Kamu Harcaması Davranışı, Hanehalkı Tüketim Harcaması Davranışı.*

PUBLIC EXPENDITURE BEHAVIOR AND HOUSEHOLD CONSUMPTION EXPENDITURE BEHAVIOR RELATION IN TURKEY (2006-2019)

Abstract

This study aims to review the relationship between public expenditure behavior and household consumption expenditure behavior in Turkey during the period 2006-2019. Thus, it is expected that it will fill in the gap in Turkish literature in terms of the econometric model and application of the study. In this context, quarterly data set has been employed, firstly, unit root tests were applied series of variables using the unit root test methods structural break and without structural break. After unit root tests, Johansen cointegration test method and Granger causality test method based on the error correction model were applied. Econometric results show that public expenditure behavior is effective on household consumption expenditure behavior both in short run and long run in Turkey during the period 2006-2019. The findings support the Keynesian approach and point out that fiscal policy and public expenditure policy instruments are highly effective in Turkish economy. Therefore, fiscal policy makers need to implement policy implementations knowing that such a result exists.

Keywords: *Turkey, Public Expenditure Behavior, Household Consumption Expenditure Behavior.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, BALIKESİR.
e-posta: musa.atgur@balikesir.edu.tr (orcid.org/0000-0003-0429-4619)

1. GİRİŞ

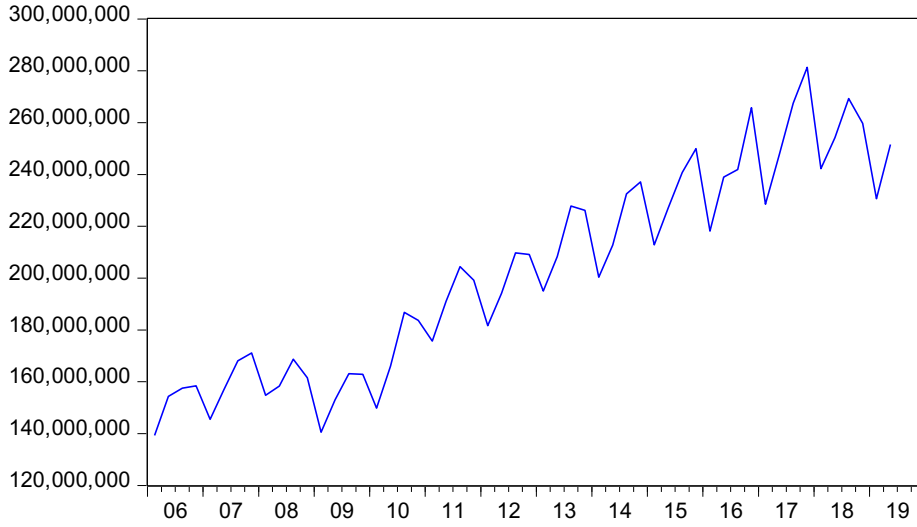
Kamusal ihtiyaçları karşılamaya dönük devlet tarafından yapılan harcamaları ifade eden kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olmak üzere farklı harcama bileşenlerinden oluşmaktadır. Kamu harcaması bileşenlerindeki artışlar ve azalışlar, hanehalkları ve firmalar olmak üzere ekonominin karar birimlerinin davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle, kamu harcaması bileşenlerinin hanehalkı tüketim harcaması davranışları üzerindeki muhtemel etkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu etkilerin sonuçlarının kestirilebilmesi maliye politikalarının etkinliği açısından önem arz etmektedir.

Öte yandan, devletin ekonomik hayattaki rolü, işlevi ve hangi ölçüde var olması gerektiği ekonomistler arasında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Başta, Klasik ve Keynesyen olmak üzere iktisadi düşünce sistemleri bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu durumda, devlet ekonomik hayata doğrudan müdahale etmeli midir? Yoksa düzenleyici ve denetleyici bir konumda mı bulunmalıdır? Sorularına verilecek yanıtlar, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasında hangi yönde ilişkinin var olması gerektiği ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Sözkonusu ilişkinin varlığı durumunda, bu tamamlayıcılık ilişkisi midir yoksa ikame ilişkisi midir? Sorularına tutarlı yanıtların verilmesi gerekmektedir.

Günümüzde, devletin rolü giderek farklılaşmakta, devletin ekonomideki rolü bağlamında önemli bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Önceleri, ekonomiye doğrudan müdahale eden bir yönetim anlayışından, düzenleyici ve denetleyici konumda olan aynı zamanda sosyal devlet yönünün de ihmal edilmediği rolleri öne çıkan bir yönetim anlayışına doğru bir dönüşüm gerçekleşmektedir.

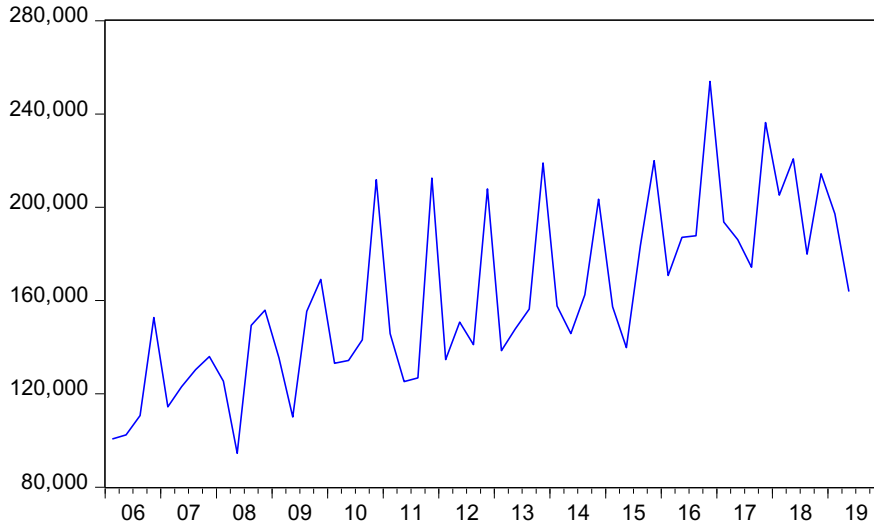
Yukarıda ifade edilen ve tüm dünyada devlet anlayışındaki temel ilkeleri etkileyen gelişmeler Türkiye'yi de etkilemekte, özellikle de son çeyrek yüzyılda devletin ekonomik hayattaki rolünü giderek farklı biçimde konumlandırmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'de doksanlı ve ikibinli yılların başında, siyasal istikrarsızlığın da etkisi ile kamu harcamalarındaki hızlı artış ve farklı nedenler sonucunda ortaya çıkan kamu açıklarının, iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi iç borç stokunu ve borçlanma faiz oranlarını hızla arttırmış, bu durum artan iç borç stokunun sürdürülemez noktaya gelmesine yol açarak ekonomiyi istikrarsız hale getirmiştir. Ekonomik istikrar arayışlarının devam ettiği doksanlı ve ikibinli yıllarda, uygulanan ekonomik istikrar programlarında para politikaları ile birlikte maliye politikalarına da vurgu yapılmış, kamusal disiplin ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için gerekli bir koşul olarak görülmüştür. 2006 yılından itibaren, farklı bir para politikası rejimi olarak resmi enflasyon hedeflemesinin de kullanılmaya başlanması ile birlikte, fiyat istikrarına öncelik veren politikaların da etkisi ile, bu dönemden itibaren geçmiş döneme göre göreceli olarak politika yapıcılar ekonomik istikrara ve bunun sürdürülebilir hale getirilmesine öncelik vermektedir.

Öte yandan, Türkiye'nin 2006-2019 dönemine ait reel hanehalkı tüketim harcamaları ve reel kamu harcamaları verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) internet sitesindeki Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'nden temin edilmiş olup, bu veriler grafiğe dönüştürülmüş, Grafik 1'de ve Grafik 2'de gösterilmektedir. Grafik 1'e göre, reel hanehalkı tüketim harcamaları 2006-2008 döneminde ılımlı bir artış göstermiş, 2009 ve 2010 yıllarında yavaşlama eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla Grafik 1, genel olarak Türkiye'de reel hanehalkı tüketim harcamalarında 2006-2019 döneminde artış trendinin meydana geldiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 1: Reel Hanehalkı Tüketim harcamaları (2006:Q1-2019:Q2)

Öte yandan Grafik 2, Türkiye’de 2006-2019 döneminde reel kamu harcamalarını göstermektedir. Söz konusu dönemde, reel kamu harcamaları genel olarak yavaş bir artış trendi göstermesine rağmen zaman zaman dalgalı bir seyir izlemektedir. Reel kamu harcamalarını temsil eden Grafik 2, reel hanehalkı tüketim harcamaları grafiğini temsil eden Grafik 1’e göre biraz daha dalgalı bir eğilim göstermekle birlikte, daha ılımlı bir artış eğilimi göstermektedir. Reel kamu harcamaları, 2006-2009 döneminde hızlı bir artış trendi göstermiş, 2010 yılından itibaren yavaşlamıştır. 2017 yılından itibaren de düşüş trendi içine girmiştir. Grafik 1 ve Grafik 2 karşılaştırıldığında, bu iki grafik birbiriyle benzer bir eğilim göstermekte ve her iki seride de mevsimsel etkilerin var olduğu görülmektedir.

Grafik 2: Reel Kamu harcamaları (2006:Q1-2019:Q2)

Grafik 1 ve Grafik 2, genel olarak birbiriyle benzerlik göstermiş olsa da, reel hanehalkı tüketim harcamalarının, reel kamu harcamalarına oranla daha istikrarlı bir trendde geliştiği ve reel kamu harcamalarının oynaklık düzeyinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Öte yandan bu çalışmada, kamu harcaması davranışı ve hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisi hangi teorik yaklaşımlara dayanmaktadır? Türkiye’de kamu harcaması davranışı ile hanehalkı tüketim harcaması davranışı arasında ilişki var mıdır? Eğer var ise, bu ilişkinin yönü ve boyutu nedir? Sorularına yanıtlar aranmaktadır.

Ayrıca, çalışmanın literatür kısmında da görüleceği üzere Türkiye’de kamu harcaması davranışı ve hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisinin incelendiği çalışmalar sayıca yeterli görülmemekte, bu çalışmanın Türkiye literatüründeki boşluğu doldurması bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de, kamu harcaması davranışı ile hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, ilk kısımda kamu harcaması davranışı ve hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisinin teorik yönü ile birlikte yazındaki çalışmalar incelenmiştir. İkinci kısımda, Türkiye’de kamu harcaması davranışı ve hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisinin varlığını tespit etmek üzere, üçer aylık veriler kullanılarak 2006-2019 dönemi için ekonometrik uygulama yapılmıştır. Son olarak, çalışma boyunca elde edilen bulgular tartışılmıştır.

2. TEORİ VE YAZIN İNCELEMESİ

Bu kısımda, kamu harcaması davranışı-hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisi üzerine teorik yaklaşımlar ve önceden yapılan Türkiye ile birlikte farklı ülke uygulamalarını içeren yazındaki çalışmalar incelenmiştir. Kamu harcaması davranışı ve hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisi tartışmalarının kuramsal boyutu ile ilgili olarak Keynesyen iktisadi düşünce, kamu harcamalarındaki artışın etkilerinin varlığı ile ilgili olarak olumlu yönde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Buna göre Keynesyenler, kamu harcamalarındaki artışın hanehalkı tüketimini ve toplam talebi pozitif yönde etkilediğini savunmaktadır. Öte yandan Klasikler, Keynesyenlerin savunduğu kamu harcaması artışlarını enflasyonu arttırıcı etkisinden dolayı eleştirmişlerdir.

Keynesyen yaklaşım, kamu harcamalarında meydana gelen artış durumunda bu artışın toplam harcamalar üzerinde çarpan etkisi ortaya çıkaracağını savunmaktadır. Çarpan etkisi, hanehalklarının ilâve harcamaları devlet harcamaları tarafından finanse edilen iş fırsatlarında harcamaya başlanıldığında harekete geçmektedir (Mahmud ve Ahmed: 2012: 2). Dolayısıyla, kamu harcamaları çarpan etkisi oluşturarak hanehalkı tüketim harcamalarını pozitif yönde etkilemektedir.

Öte yandan Keynes’in mutlak gelir hipotezi, hanehalkının mevcut tüketiminin mevcut harcanabilir gelire cevap olduğunu, devlet harcamalarındaki artışın, hanehalkının toplam tüketimini daha da etkileyen üretim ve istihdam düzeyini arttırdığını ifade etmektedir. Daha sonra, Neoklasik tüketim teorileri hanehalklarının gelirlerinde düzeltme yaparak ve mevcut gelir yerine, beklenen gelire cevap vermek ile ilgilendiğini savunmaktadır (Khan vd., 2015: 240). Beklenen gelirden artış olması durumunda hanehalkları, kamu harcamalarındaki değişme olursa bu yeni duruma tepki verebilmektedir.

Standart reel iş çevrimi modeli, genel olarak devletin mal ve hizmet alımlarındaki artışlara yanıt olarak tüketim harcamalarında düşüşün olacağını öngörmektedir. Buna karşılık IS-LM modeli ise, böyle bir durumda tüketimin artması gerektiğini öngörmekte, bu nedenden dolayı kamu harcamalarındaki artış ile birlikte üretimin de artacağını savunmaktadır. Reel iş çevrimi modeline göre, Ceteris Paribus varsayımı geçerli iken kamu harcamalarındaki artış, vergilemedeki artış sonrasında gelirin bugünkü değerini düşürmekte ve böylece tüketimde bir düşüşe neden olan negatif bir servet etkisi meydana getirmektedir. Buna karşılık IS-LM modelinde tüketiciler, Ricardian olmayan bir biçimde davranış sergilemekte, tüketim harcamaları, hayat boyu kullandıkları kaynakların değil, mevcut harcanabilir gelirlerinin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır (Galí vd., 2007: 228).

Kormendi (1983), maliye politikası uygulamaları sonucunda özel sektörün tüketimini koruma davranışını gerçekleştireceğini ifade eden konsolide yaklaşımı ileri sürmüştür. Kormendi (1983)’nin konsolide yaklaşımı çerçevesinde, kamu harcamaları özel tüketimi etkiler iken, vergiler, kurum kazançları ve kamu faiz ödemeleri özel tüketimi etkilememektedir (Carrasco, 1998: 5).

Öte yandan, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde kamu harcaması ve hanehalkı tüketim ilişkisinin incelendiği çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bu çalışmalardan Herrou-Aragón ve Utrera (2001), Arjantin’de 1915-1985 döneminde, maliye politikalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sıradan En Küçük Kareler (OLS) tahmin yönteminin uygulandığı çalışmada ekonometrik model için, özel tüketim, reel GSYİH ve reel kamu harcaması değişkenleri kullanılmıştır. Ekonometrik sonuçlar, Arjantin’de 1952-1985 döneminde kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamalarını negatif yönde etkilediğini göstermektedir.

Bouakez ve Rebei (2003), ABD’de 1952-2001 döneminde, kamu harcaması şoku karşısında tüketim harcaması tepkisini incelemişlerdir. Maksimum olabilirlik yönteminin kullanıldığı çalışma sonuçlarına göre, tüketim harcamalarının, kamu harcaması şokuna karşı pozitif yönde tepki verdiği tespit edilmektedir.

Berument ve Dogan (2004), Türkiye’de kamu harcaması şoklarının 1987-2004 dönemindeki asimetrik etkilerini incelemişlerdir. Sıradan En Küçük Kareler (OLS) ve Üç Aşamalı En Küçük Kareler (3SLS) tahmin yöntemlerinin uygulandığı çalışmanın ekonometrik modeli için, kişi başına reel GSYİH, Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) enflasyon oranı, toplam özel tüketim harcaması, toplam özel yatırım harcaması ve kamu harcaması değişkenleri belirlenmiştir. Çalışma sonuçları, genişletici maliye politikası çerçevesinde uygulanan kamu harcamalarının, özel tüketim harcamalarını ve özel yatırım harcamalarını negatif yönde etkilediğine işaret etmektedir.

Ramajo vd. (2007), İspanya’da 1970-1997 döneminde, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, Genelleştirilmiş Momentler (GMM) ve Görünürde İlişkisiz Regresyon (SUR) modeli tahmin yöntemleri kullanılmış olup elde edilen sonuçlar, İspanya’da 1970-1997 döneminde, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

Javid ve Arif (2009), Pakistan’da kamu harcamalarındaki değişimin, tüketim ve çıktı üzerindeki etkisini 1970-2008 dönemi için incelemişlerdir. Çalışmada Vektör Ardışık (VAR) modeli kullanılmış olup, ekonometrik model için, kişi başına kamu harcaması, kişi başına özel tüketim harcaması, uzun dönem faiz oranı, reel döviz kuru ve borç/Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) oranı değişkenleri belirlenmiştir. Vektör Ardışık (VAR) modeli tahmin sonuçları, Pakistan’da 1970-2008 döneminde tüketim ve çıktının kamu harcaması şokuna karşı negatif tepki verdiğini ortaya koymaktadır.

Marattin ve Salotti (2009), Birleşik Krallık’ta farklı kamu harcaması bileşenleri karşısında özel tüketim harcamalarının tepkisini 1981-2005 dönemi için incelemiştir. Yapısal VAR modeli yönteminin uygulandığı çalışmanın ekonometrik modeli için, özel tüketim harcaması, net vergiler, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), kamu tüketim harcaması, sosyal güvenlik harcaması, kamu ücret harcaması, kamunun finansal yükümlülükleri ve kişi başına reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değişkenleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, özel tüketim harcamalarının devletin mal ve hizmet alımları karşısında negatif yönde ve sosyal harcamalar karşısında ise pozitif yönde tepkiler verdiğini göstermektedir.

Onodje (2009), Nijerya’da maliye politikası şoklarının özel tüketim üzerindeki etkilerini 1980-2004 dönemi için, hata düzeltme modeli yöntemi ile incelemişlerdir. Ekonometrik model için, özel tüketim harcaması, kamu harcaması ve vergi geliri değişkenleri belirlenmiştir. Bulgular, kamu tüketim harcaması şokları ile vergi geliri şoklarının özel tüketim üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir.

Kraipornsak (2010), Tayland’da 1993-2009 döneminde, kamu harcamalarının GSYİH büyümesi ve özel tüketim harcamaları üzerindeki etkisini Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) yöntemi ile incelemiştir. Çıktı düzeyi, özel tüketim harcaması, yatırım, ihracat ve ithalat değişkenleri kullanılarak ekonometrik modelin belirlendiği çalışmada, kamu harcamalarının, GSYİH büyümesi ve özel tüketim harcamaları üzerinde bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmektedir.

Mahmud ve Ahmed (2012), Bangladeş’te, 1973-2008 döneminde, kamu tüketim harcaması ile hanehalkı tüketim harcaması arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada ekonometrik yöntem olarak, eşbütünleşme testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) ve Granger nedensellik test yöntemleri kullanılmış olup, elde edilen bulgular, kamu tüketimi ile hanehalkı tüketimi arasında bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir.

Durkaya (2012), Türkiye’de 1980-2010 döneminde, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Engle-Granger eşbütünleşme test ve VECM yöntemlerinin uygulandığı çalışmanın ekonometrik modeli için, reel kamu harcaması ve reel özel tüketim harcaması değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasında tamamlayıcılık ilişkisinin var olduğunu göstermekte ve Keynesyen yaklaşımı desteklemektedir.

Ercolani ve Pavoni (2012), İtalya’da 1995-2002 döneminde, kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. OLS tahmin yönteminin kullanıldığı çalışmadaki tahmin sonuçları,

sağlık harcamalarının hanehalkı tüketim harcamalarını negatif yönde etkilediğine işaret etmektedir.

Dada (2013), Nijerya’da, kamu harcamaları ile tüketim ve çıktı ilişkisini VECM yöntemini kullanarak incelemiştir. Çalışma sonuçları, Nijerya’da kamu harcamalarının çıktı düzeyini etkilediğini göstermektedir.

Ferreira (2015), Brezilya’da 1996-2014 döneminde, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasındaki ilişkiyi Değişir Zaman Parametrelili VAR Modeli yöntemini kullanarak incelemiştir. Ekonometrik modelleme için, kamu harcaması, özel tüketim harcaması, GSYİH ve kısa vadeli faiz oranı değişkenleri belirlenmiştir. Değişir Zaman Parametrelili VAR Modeli tahmin sonuçları, maliye politikasının GSYİH ve hanehalkı tüketim harcamalarını uyarmada etkili olduğunu ve pozitif Keynesyen çarpan etkisinin var olduğunu göstermektedir.

Khan vd. (2015), Çin’de 1985-2013 döneminde, kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Gecikmesi Dağıtılmış Ardışık (ARDL) Model ve VECM yöntemlerinin uygulandığı çalışmanın ekonometrik modelinin belirlenmesinde, özel tüketim harcaması, kamu harcaması ve emek arzı değişkenleri kullanılmıştır. Bulgular, kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, kamu harcamalarının ekonomiyi geliştirme ve toplam talebi arttırmada çok önemli bir role sahip olduğu tespit edilmektedir.

Akinci ve Tuncer (2016), Türkiye’de kamu harcamalarının hanehalkı tüketim harcamaları üzerindeki etkisini, uzun dönem açısından 2006-2016 dönemi için incelemiştir. Ekonometrik modelleme için, kamu harcamaları/Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), özel tüketim harcamaları/Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranları ile kukla değişkenleri belirlenmiş, Johansen eşbütünlük ve Granger nedensellik test yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Türkiye’de belirtilen dönemde, kamu harcamaları ile hanehalkı tüketim harcamaları arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Ayrıca, uygulanan mali politikaların Keynesyen mali etkiye sahip olmadığı ve kamu harcamalarının özel tüketim harcamaları üzerinde dışlama etkisine neden olduğu tespit edilmektedir.

3. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmanın ekonometrik uygulamasında kullanılan değişkenler ve veri seti ile ilgili ayrıntılı açıklamalar Tablo 1’de yapılmaktadır. Tablo 1’in ilk sütununda denklem (1)’de verilen çalışmanın modeline ait değişkenler belirtilmiş, ikinci sütunda ise bu değişkenlere ait açıklamalar verilmektedir. Çalışmada kullanılan veri seti üçer aylık olup, 2006-2019 dönemini kapsamaktadır. Veri setinde 2006 yılının başlangıç olarak alınması, bu dönemde Türkiye ekonomisinde önemli bir gelişme olmuş, bu kapsamda resmi enflasyon hedeflemesi rejimi uygulanmaya başlanmıştır. Ekonometrik uygulama için belirlenen veri seti, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) internet sitesindeki Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)’nden temin edilmiş olup, değişkenler ve veri seti hakkında ayrıntılı bilgiler Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: Ekonometrik Uygulama İçin Belirlenen Değişkenler ve Veri Seti Bilgileri

Değişken	Açıklama	Dönem	Kaynak
RHTH	Reel Hanehalkı Tüketim Harcamaları	2006:Q1-2019:Q2	TCMB
RKH	Reel Kamu Harcamaları	2006:Q1-2019:Q2	TCMB
ENF	Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) Yıllık Enflasyon Oranı (%)	2006:Q1-2019:Q2	TCMB
RFO	Reel Faiz Oranı	2006:Q1-2019:Q2	TCMB
REK	Reel Efektif Döviz Kuru	2006:Q1-2019:Q2	TCMB

Tablo 1’de açıklamaları verilen RHTH ve RKH değişkenleri olmak üzere her iki serideki mevsimsel etkiler, Hareketli Ortalamaya Oran yöntemi ile çıkarılmaktadır. Sonrasında RHTH, RKH ve REK değişkenlerinin öncelikle logaritmik dönüşümleri yapılmakta, ENF ve RFO değişkenleri oran değişkenleri olduğu için logaritmik dönüşümleri yapılmamaktadır. Çalışmanın ekonometrik uygulaması için belirlenen beş değişkenli regresyon modeli denklem (1)’de gösterilmektedir.

$$LRH_{tH_t} = \beta_0 + \beta_1 LRKH_t + \beta_2 ENF_t + \beta_3 RFO_t + \beta_4 LREK_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem (1)'de gösterilen, bağımlı değişken LRH_{tH} değişkeni; logaritmik dönüşümü yapılmış reel hanehalkı tüketim harcamalarını ifade etmektedir. Bağımsız değişkenler, LRKH, logaritmik dönüşümü yapılmış reel kamu harcamalarını, ENF, yıllık Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) enflasyon oranını, RFO, reel faiz oranını ve LREK, logaritmik dönüşümü yapılmış reel efektif döviz kurunu temsil etmektedir. ε_t hata terimini ifade etmektedir.

Öncelikle, çalışmada kullanılan değişkenlere ait serilerin yapısal kırılmasız ve yapısal kırılmalı birim kök test yöntemleri kullanılarak durağanlık analizi yapılmaktadır. Çalışmada, yapısal kırılmasız birim kök test yöntemleri olarak Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1979) ve Phillips-Perron (PP) birim kök test yöntemleri kullanılmaktadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1979) ve Phillips-Perron (PP) birim kök test yöntemleri, zaman serilerine en çok uyum sağlayan ve yaygın olarak tercih edilen birim kök test yöntemleri olarak görülmektedir. Her iki birim kök test yönteminin uygulanmasında, test istatistik değerinin belirli bir anlamlılık düzeyine göre, mutlak değer olarak kritik değerden büyük olması durumunda ilgili serinin durağan olmadığını diğer bir ifade ile, ilgili seride birim kökün var olduğunu iddia eden temel hipotez (H_0) reddedilmektedir. Yapısal kırılmasız birim kök testlerinin ardından, Lumsdaine ve Papell (1997) ile Lee ve Strazicich (2003) iki yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılarak durağanlık analizi tamamlanmaktadır.

Lumsdaine ve Papell (1997), Zivot ve Andrews (1992), birim kök testindeki modelleri iki yapısal kırılmaya izin verecek biçimde geliştirerek iki yapısal kırılmalı birim kök testini önermektedir. Lumsdaine ve Papell (1997) iki kırılmalı birim kök testi, düzey değerinde iki kırılmayı dikkate alan model AA ile hem eğimde hem düzeyde iki kırılmayı dikkate alan model CC'ye dayanmaktadır. Model AA ve model CC, denklem (2)'de ve denklem (3)'te gösterilmektedir (Arı ve Özcan, 2015: 32-33).

$$\Delta y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + w_1 DU1_t + \phi_1 DT2_t + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + w_1 DU1_t + w_2 DU2_t + \phi_1 DT2_t + \phi_2 DT1_t + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

TB1 ve TB2 sırasıyla, birinci kırılma dönemi ve ikinci kırılma dönemi olmak üzere, (2) ve (3) nolu denklemlerde $DU1_t$, $t > TB1$ iken 1 değerini almaktadır, diğer durumlarda ise sıfır değerini alan gölge değişken durumundadır. $DU2_t$, $t > TB2$ olması durumunda 1 değerini alır, diğer durumlarda ise sıfır değerini almaktadır. $DT1_t$, $t < TB1$ iken ($t - TB1$) olur, diğer durumlarda sıfır değerini alan gölge değişkendir. $DT2_t$, $t > TB2$ iken ($t - TB2$) değerini alan, diğer durumlarda ise sıfır değerini alan bir gölge değişkendir.

Lumsdaine ve Papell (1997) ile Zivot ve Andrews (1992) birim kök testleri, serilerde birim kökün var olduğunu ifade eden temel hipotezde (H_0) yapısal kırılmanın olmayacağını varsaymaktadır. Lee ve Strazicich (2003) ise, birim kök testlerinde alternatif hipotezin yapısal kırılmalı ve durağan olamayacağını varsaymaktadır. Bu çerçevede temel hipotezin (H_0) reddilmesi, birim kökün varlığını reddetmeyi gerektirmemekte ve yapısal kırılmanın olmadığı birim kökün reddini ifade etmektedir. Buna göre, Lee ve Strazicich (2003), Schmidt ve Phillips (1992)'in önerdiği Lagrange Çarpanı birim kök testine dayanan, Lumsdaine ve Papell (1997)'e alternatif olarak iki kırılmalı Lagrange Çarpanı (LM) birim kök testini önermektedir. Buna göre bu test için, (4) nolu regresyon denklemi esas alınmaktadır (Yılancı, 2009; 329-330; Lee ve Strazicich, 2003: 1084).

$$y_t = \delta Z_t + e_t \quad e_t = \beta e_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Denklem (4)'te gösterilen Z_t , dışsal değişkenler vektörü olarak ifade edilmekte ve ε_t , iid $N(0, \sigma^2)$ özelliklerine sahip olan artıklardır. Düzeyde kırılmaya izin veren birim kök testinde model AA, D_t , $t \geq TB+1$ olması durumunda 1 olur, diğer durumlarda ise sıfır değerini alan gölge değişkenini göstermekte olup, denklem (2)'de Z_t yerine $[1, t, D_t]'$ yazılarak elde edilmektedir. TB, kırılma dönemini ifade etmektedir. düzey değerlerinde iki yapısal kırılmaya izin veren birim kök testi için model AA, D_{jt} , $j=1,2$ için $t \geq TB_j + 1$ olur, diğer koşullarda sıfır değerini alan gölge değişkenini göstermekte olup Z_t yerine $[1, t, D_1, D_2]'$ yazılarak elde edilebilmektedir. Model CC ise, hem sabit terimde ve hem

trendde iki yapısal kırılmaya izin vermekte olup, $j=1,2$ olmak üzere, DT_{jt} , $t \geq TB_j + 1$ iken $t - TB_j$ 'dir. Diğer durumlarda sıfır değerini alan gölge bir değişkeni ifade etmekte, Z_t yerine $[1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]$ konulmaktadır.

Birim kök testlerinin ardından, seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmeye dönük yöntem olarak Johansen (1988; 1991) eşbütünleşme test yöntemi kullanılmaktadır. Johansen (1988; 1991) eşbütünleşme test yönteminde eşbütünleşik vektör sayısının varlığı, test sonucunda bulunan İz Test ve Maksimum Özdeğer Test istatistik değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmamasına bağlı bulunmaktadır. Bu değerlerin istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda, buna karşılık gelen ve sözkonusu vektör sayısının eşbütünleşik olmadığını iddia eden temel hipotez (H_0) reddedilmektedir.

Çalışmada, eşbütünleşme testinin ardından çalışmadaki bulguların teorik beklentiler ile uyumlu olup olmadığını tespit etmek amacıyla son olarak VECM Granger (1969) nedensellik test yöntemi uygulanmaktadır. Granger (1969) nedensellik testinde, ilgili değişkenlerin arasındaki tek veya çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı incelenmektedir. Granger (1969) nedensellik test sonuçları, ilgili değişken ikilisine karşılık gelen Ki-kare test istatistik değerinin anlamlı olmasına bağlıdır. Ki-kare test istatistik değerinin anlamlı olması durumunda, iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumda, "X değişkeni, Y değişkeninin Granger nedeni değildir" olarak ifade edilen temel hipotez (H_0) reddedilmektedir.

4. BULGULAR

Çalışmanın ekonometrik uygulaması için temin edilen serilerin, öncelikle kendi ortalamaları etrafında dağılıp dağılmadığını kontrol etmek için, yaygın olarak kullanılan birim kök test yöntemleri olarak kullanılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1979) ve Phillips Perron (PP) Birim Kök Test yöntemleri kullanılarak sabitli olarak durağanlık analizi yapılmaktadır. ADF (1979) Birim Kök Testinin uygulanmasında, en yüksek gecikme uzunluğu beş değeri olarak belirlenmekte, uygun gecikme uzunluğu değerinin tespit edilmesinde Schwarz Bilgi Kriteri esas alınmaktadır. Bunun yanı sıra, PP Birim Kök Testinin uygulanmasında en yüksek gecikme uzunluğu değeri beş olarak alınmaktadır. Elde edilen ADF (1979) ve PP Birim Kök Test sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1979) ve Phillips Perron (PP) Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF		PP	
	Düzye	Birinci Fark	Düzye	Birinci Fark
LRHTH	-0.782(0)	-9.477(0)*	-0.749(2)	-9.266(2)*
LRKH	-1.528(3)	-7.566(2)*	-2.819(3)	-15.352(0)*
ENF	-1.411(4)	-6.303(3)*	-1.003(5)	-5.510(5)*
RFO	-1.794(1)	-5.807(0)*	-2.129(2)	-5.820(3)*
LREK	-0.942(0)	-8.952(0)*	-0.809(1)	-8.923(1)*

*: %1 Anlamlılık düzeyine göre temel hipotezin (H_0) reddedildiğini gösterir.

Not: Parantez içindeki sayısal değerler uygun gecikme uzunluklarını göstermektedir.

Tablo 2'de verilen, tüm serilerin düzey değerleri esas alınarak ve sabitli olarak yapılan ADF (1979) ve PP birim kök test sonuçlarına göre, seriler durağan olarak sonuçlanmamakta ve serilerin kendi ortalamaları etrafında dağılım göstermedikleri tespit edilmektedir. Serilerin, birinci fark değerleri alınarak ve yeniden sabitli olarak yapılan birim kök test sonuçlarına göre, tüm serilerin bu defa yüzde bir anlamlılık düzeyine göre durağan oldukları yani birim kök içermedikleri tespit edilmektedir. Her iki yönteme göre yapılan birim kök test sonuçlarına göre, "Seri durağan değildir, birim kök içermektedir" temel hipotezin (H_0) reddedilmesine karar verilmektedir.

Yapısal kırılmasız birim kök testlerinin ardından çalışmada, ekonometrik uygulama için kullanılan seriler üzerinde iki yapısal kırılmanın varlığını dikkate alan Lumsdaine ve Papell (1997), Lee ve Strazicich (2003) birim kök testleri uygulanmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, Lumsdaine ve Papell (1997) iki yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmakta ve elde edilen test sonuçları tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Lumsdaine ve Papell (1997) İki Yapısal Kırılmalı Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Model AA			Model CC		
	Test İstatistik	Kırılma Dönemi	Gecikme Değeri	Test İstatistik	Kırılma Dönemi	Gecikme Değeri
LRHTH	-5.36	2008:Q3, 2010:Q2	2	-6.12	2010:Q2, 2015:Q4	2
LRKH	-5.83	2008:Q2, 2015:Q2	2	-5.44	2011:Q1, 2016:Q1	8
ENF	-5.81	2009:Q4, 2013:Q2	7	-6.68	2009:Q4, 2013:Q2	7
RFO	-6.06	2009:Q1, 2011:Q2	4	-6.69	2009:Q1, 2016:Q4	3
LREK	-5.26	2011:Q1, 2015:Q4	1	-6.19	2015:Q2, 2017:Q3	1

Tablo 3'te verilen, Lumsdaine ve Papell (1997) iki yapısal kırılmaya düzeyde izin veren model AA ve hem düzeyde hem eğimde izin veren model CC olmak üzere her iki modele ait iki kırılmalı birim kök test sonuçlarına göre, seriler düzey değerlerine göre durağan sonuçlanmamaktadır. Buna göre, serilerde yapısal kırılmalı birim kökün var olduğunu varsayan temel hipotez (H_0) kabul edilmektedir.

Lumsdaine ve Papell (1997) iki yapısal kırılmalı birim kök testinin ardından Lee ve Strazicich (2003) iki yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmakta ve elde edilen sonuçlar tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Lee ve Strazicich (2003) İki Yapısal Kırılmalı Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Sabitte Kırılma				Sabitte ve Trendde Kırılma			
	Test İstatistik	TB1	TB2	Gecikme Değeri	Test İstatistik	TB1	TB2	Gecikme Değeri
LRHTH	-3.53	2009:Q3	2016:Q1	6	-5.28	2008:Q3	2011:Q4	2
LRKH	-3.40	2009:Q2	2018:Q2	4	-5.81	2008:Q2	2016:Q2	2
ENF	-3.42	2014:Q4	2015:Q4	4	-6.13	2010:Q2	2013:Q3	3
RFO	-3.56	2012:Q1	2016:Q4	3	-5.86	2008:Q4	2011:Q4	4
LREK	-3.55	2010:Q3	2015:Q3	1	-6.19	2015:Q2	2017:Q3	8

Not: TB1 ve TB2, sırasıyla birinci ve ikinci kırılmanın gerçekleştiği dönemleri göstermektedir.

Tablo 4'te verilen Lee ve Strazicich (2003) iki yapısal kırılmalı birim kök test sonuçlarına göre, tüm serilerin düzey değerlerine göre sabitte kırılmayı ve hem sabitte hem trendde kırılmayı ifade eden her iki modele göre bulunan TB1 ve TB2 kırılma noktalarının istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları tespit edilmektedir. Tablo 4'te verilen bu sonuçlara göre, seriler üzerinde yapısal kırılmalı birim kökün varlığı durumunu esas alan temel hipotez (H_0) kabul edilmektedir.

Yapısal kırılmalı birim kök testlerinin ardından, seriler arasında uzun dönemli ilişkiler Johansen (1988; 1991) Eşbütünleşme Test yöntemi ile incelenmekte ve elde edilen Johansen (1988; 1991) Eşbütünleşme Test sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir. Tablo 5'te verilen İz istatistik ve Maksimum Özdeğer Test İstatistik değerlerine göre ve yüzde 1 anlamlılık düzeyi esas alındığında, en az iki vektörün eşbütünleşik olduğu tespit edilmektedir. Buna göre, çalışmanın ekonometrik uygulamasında kullanılan serilerin uzun dönemde ilişkili oldukları ve beraber hareket ettikleri tespit edilmektedir.

Tablo 5: Johansen (1988, 1991) Eşbütünlüme Test Sonuçları

Hipotez		İz İstatistik	%5 Kritik Değer	P-Değeri
H ₀	H ₁			
r≤0	r>0	184.587*	88.804	0.000
r≤1	r>1	86.275*	63.876	0.000
r≤2	r>2	41.043	42.915	0.076
r≤3	r>3	17.440	25.872	0.383
Hipotez		Maks. Özdeğer İstatistik	%5 Kritik Değer	P-Değeri
H ₀	H ₁			
r≤0	r>0	48.313*	38.331	0.003
r≤1	r>1	45.231*	32.118	0.001
r≤2	r>2	23.603	25.823	0.096
r≤3	r>3	11.728	19.387	0.441

*: %1 Anlamlılık düzeyine göre temel hipotezin (H₀) reddedildiğini gösterir.

Tablo 5'te verilen Johansen (1988, 1991) eşbütünlüme test sonuçlarına göre, r≤1 temel hipoteze (H₀) karşılık gelen iz istatistik ve Maksimum Özdeğer istatistik değerlerinin yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre anlamlı oldukları tespit edilmekte, temel hipotezin (H₀) reddedilmesine karar verilmektedir.

Johansen (1988, 1991) eşbütünlüme testinin ardından denklem (1)'de gösterilen regresyon modeli, hata düzeltme modeli (VECM) yöntemi kullanılarak tahmin edilmektedir. Hata düzeltme modeli (VECM) yöntemi tahmin sonuçları tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Hata Düzeltme Modeli (VECM) Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: ΔLRHTH					
Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	Olasılık	Sonuç
ΔLRKH	-0.0225	0.0288	-0.7812	0.4386	Anlamlı Değil
ΔENF	-0.0023	0.0024	-0.9433	0.3503	Anlamlı Değil
ΔRFO	-0.0012	0.0057	-0.2189	0.8276	Anlamlı Değil
ΔLREK	-0.0732	0.0600	-1.2198	0.2286	Anlamlı Değil
Hata Terimi(-1)	-0.2330	0.1212	-1.9219	0.0607	Anlamlı
Sabit	0.0100	0.0041	2.4133	0.0198	Anlamlı
R ²	0.1697				
F İstatistiği	1.9206				
Olasılık (F İstatistiği)	0.1087				

Not: Δ Sembolü, ilgili değişkenin fark değerlerinin kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 6'da verilen VECM tahmin sonuçlarına göre, ΔLRKH, ΔENF, ΔRFO ve ΔLREK değişkenlerinin katsayılarına ait test istatistik değerlerinin istatistiksel olarak anlamsız oldukları tespit edilmektedir. Hata teriminin katsayısına ait test istatistik değerinin, yüzde 10 anlamlılık düzeyine göre anlamlı olduğu tespit edilmektedir. Buna göre, hata terimi katsayısı -0.2330 olarak tahmin edilmiş olup bu değer 0 ile -1 arasında bir değer olması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını göstermektedir. Tahmin edilen bu hata terimi katsayısı, önceki dönemde modelin dengesindeki bir birimlik sapmanın yüzde 23'ünün sonraki dönemde düzeltilebildiğini göstermektedir.

Çalışmada kullanılan diğer bir ekonometrik yöntem olan VECM tahmini sonrasında bu tahmine dayanan, VECM Granger (1969) nedensellik testi uygulanmaktadır. Granger (1969) nedensellik testinin uygulanmasında, uygun gecikme uzunluğu değerinin belirlenmesinde Schwarz Bilgi Kriteri esas alınmış olup bu değer 1 olarak belirlenmektedir. Elde edilen, VECM Granger (1969) nedensellik test sonuçları Tablo 7’de verilmektedir.

Tablo 7: VECM Granger (1969) Nedensellik Test Sonuçları

Temel Hipotez (H_0)	Ki-kare İstatistiği	Gecikme	Olasılık
LRKH, LRHTH’nin Granger nedeni değildir.	3.965*	1	0.047
LRHTH, LRKH’nin Granger nedeni değildir.	4.659*	1	0.031

*: %5 Anlamlılık düzeyine göre temel hipotezin (H_0) reddedildiğini gösterir.

Tablo 7’de verilen Ki-Kare Test İstatistik değerlerine göre ve yüzde 5 anlamlılık düzeyi esas alındığında, “LRKH, LRHTH’nin Granger nedeni değildir” ve “LRHTH, LRKH’nin Granger nedeni değildir” olarak ifade edilen temel hipotezlerin (H_0) reddedilmesine karar verilmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre, LRHTH değişkeni ile LRKH değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmektedir. Buna göre, reel kamu harcamaları, reel hanehalkı tüketim harcamalarının nedeni olmakta aynı zamanda reel hanehalkı tüketim harcamalarının da reel kamu harcamalarının nedeni olduğu tespit edilmektedir.

Ekonometrik sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, Lumsdaine ve Papell (1997), Lee ve Strazicich (2003) iki yapısal kırılmalı birim kök test sonuçları, çalışmada kullanılan serilerin iki yapısal kırılmalı birim kök içermekte olduğuna işaret etmekte ve sahte birim kökün olmadığını göstermektedir. Johansen (1988; 1991) eşbütünlük test sonuçları, serilerin uzun dönemde ilişkili olduklarını göstermektedir. Çalışmada son olarak kullanılan ekonometrik yöntem olan VEC Granger (1969) nedensellik test sonuçları, reel kamu harcamaları ile reel hanehalkı tüketim harcamaları arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğunu göstermektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kamu harcaması davranışları ile hanehalkı tüketim harcaması davranışları ilişkisi farklı teorik temeller üzerinden tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda Keynesyenler, kamu harcaması davranışları ile hanehalkı tüketim harcaması davranışları ilişkisi üzerine açıklamalarını çarpan mekanizmasına ve mutlak gelir hipotezine dayandırmışlardır. Bu çerçevede yapılacak olan kamu harcaması, toplam talep üzerinden çarpan etkisi meydana getirmekte ve hanehalkı tüketim harcaması davranışları üzerinde pozitif yönde etkili olmaktadır. Keynesyen Mutlak Gelir Hipotezi ise, kamu harcaması artışlarının hanehalklarının toplam tüketimi üzerinde etkili olan üretim ve istihdam düzeyini arttıracaklarını savunmaktadır. Neoklasiklere göre ise, hanehalklarının beklenen gelirlerinde artış olması durumunda kamu harcamasında da değişim olması durumunda hanehalkları bu duruma tepki vermektedir.

Öte yandan bu tartışmalarda, standart iş çevrimi modeli ise, devletin mal ve hizmet alımlarındaki artışla birlikte tüketimde de bir azalış olacağını savunmaktadır. IS-LM Modeli ise, bu durumun tersini savunmakta, devletin mal ve hizmet alımlarındaki artış sonucunda tüketimin de artacağını öngörmektedir. Bu tartışmalarda Reel İş Çevrimi Modelinde ise, kamu harcaması artışı ile birlikte vergilemenin de artması sonucunda cari gelirin değeri düşmekte ve bu durumda tüketimde azalışa sebep olan negatif servet etkisi ortaya çıkmaktadır.

Maliye politikasının önemli bir aracı olarak kullanılan kamu harcamalarının uygulanma biçimi, politika amaçlarına göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre, politika yapımcıların öncelikli amacı ekonomik ve fiyat istikrarı olarak belirlenmiş olması durumunda kamu harcaması artışları daha temkinli ve kontrollü bir çerçevede gelişmektedir. Politika yapımcıların öncelikli amacının, ekonomik büyümenin ve istihdamın artırılması olarak belirlenmesi durumunda ise, kamu harcamalarındaki artışlar mutlak genişletici yönde gerçekleşmektedir.

Türkiye’de, özellikle doksanlı yıllarda siyasal koşulların da etkisi ile kamu harcamalarındaki hızlı artış iç borç stokunu arttırarak ekonomik istikrarın sağlanmasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisinde önemli bir makroekonomik sorun haline gelmiş ve 1994 yılında önemli bir ekonomik krizin yaşanmasına neden olmuştur. Doksanlı ve ikibinli yılların başında uygulanan ekonomik istikrar programlarında maliye politikasının aktif bir biçimde kullanımı ve mali disiplinin sağlanması hedefi önemle vurgulanmıştır. Bu

bağlamda para politikasının yanında maliye politikası araçlarının da kullanılarak mali disiplin amacına yönelik önemli kararlar alınmıştır.

Öte yandan bu çalışmada, Türkiye üzerine yapılmış olan diğer çalışmalardan farklı olarak beş değişkenli regresyon modeli kullanılmıştır. Buna göre, regresyon modelinde reel hanehalkı tüketim harcamaları ve reel kamu harcamaları değişkenlerinin yanısıra TÜFE enflasyon oranı, reel faiz oranı ve reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Türkiye üzerine yapılmış olan diğer çalışmalarda ise sadece hanehalkı tüketim harcamaları ve kamu harcamaları değişkenleri kullanılmıştır. Ekonometrik modelleme için kullanılan bu değişkenlerin yanısıra farklı değişkenler de tercih edilebilmektedir.

Türkiye’de kamu harcaması davranışı ile hanehalkı tüketim harcaması davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmadaki bulgular, kamu harcaması davranışlarının hanehalkı tüketim harcaması davranışları üzerinde etkili olduğunu ve her ikisi arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir. Bu çalışmadaki sonuçlar, teorik beklentiler ile uyumlu olup Keynesyen teorinin yaklaşımlarını desteklemekte bu kapsamda çalışmanın sonuçları, Durkaya (2012)’nin bulguları ile benzerlik göstermesine karşılık, Akıncı ve Tuncer (2016)’in bulunduğu sonuçlar ile farklılıklar göstermektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar aynı zamanda, Türkiye’de maliye politikası araçlarından biri olan kamu harcamaları politika aracının etkili bir araç olduğu ve bu politika aracının hükümetler tarafından gerektiğinde hanehalkı tüketim harcaması davranışları üzerinde belirleyici bir unsur olarak kullanılabileceğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın bulguları, her ne kadar ele alınan dönem için teorik beklentiler ile uyumluluk göstermiş olsa da, farklı dönemlerin incelenmesi durumunda sonuçlar da farklılıklar gösterebilmektedir. Bu çerçevede, kamu harcaması davranışı ile hanehalkı tüketim harcaması davranışı ilişkisi üzerine farklı ülkeler için yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlar elde edilebilmekte ve bu kapsamda genelleme yapmak zorlaşmaktadır. Şüphesiz, her ülkenin sahip olduğu ekonomik ve finansal koşullar farklılık gösterebilmekte, maliye politikası araçları farklı saikler ile uygulanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. ve Tuncer, G. (2016). "Kamu Harcamaları ile Özel Tüketim Harcamaları Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8, 35-55.
- Arı, A. ve Özcan, B. (2015). "Tüketim-Gelir Oranının Durağanlığı: Türkiye Örneği", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(3), 23-46.
- Berument, H. ve Dogan, B. (2004). "The Asymmetric Effects of Government Spending Shocks: Empirical Evidence from Turkey", *Journal of Economics and Social Research*, 6(1), 1-17.
- Bouakez, H. ve Rebei, N. (2003). "Why Does Private Consumption Rise After a Government Spending Shock?", *Working Paper 2003-43 Bank of Canada*.
- Carrasco, M. (1998). "Crowding Out and Government Spending", *University Avenue Undergraduate Journal of Economics*, 2(1).
- Dada, M. A. (2013). "Composition Effects of Government Expenditure on Private Consumption and Output Growth in Nigeria: A Single-Equation Error Correction Modelling", *Romanian Journal of Fiscal Policy (RJFP)*, 2/4, 18-34.
- Dickey, D.A. ve Fuller, W.A. (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, 74/336a, 427-431.
- Durkaya, M. (2012). "Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Özel Tüketim İlişkisi", *Maliye Dergisi*, 163, 118-129.
- Ercolani, V. ve Pavoni, N. (2012). "The Precautionary Effect of Government Expenditures on Private Consumption", <https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/altri-atti-seminari/2012/paper-Pavoni.pdf>. (07.08.2019).
- Ferreira, D. (2015). "The Time-(in)Variant Interplay of Government Spending and Private Consumption in Brazil", *Economia Aplicada*, 3/19, 429-454.
- Galí, J., Vallés, J. ve López-Salido, J. D. (2007). "Understanding The Effects of Government Spending on Consumption", *Journal of European Economic Association*, 5/1, 227-270.
- Granger, C. W. (1969). "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Crossspectral Methods", *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424-438.
- Herrou-Aragón, A. ve Utrera, G. E. (2001). "Public Expenditure and Private Consumption in Argentina: Some Empirical Results", *Documento de Investigación DI-007-E*, 1-19.
- Javid, A. Y. ve Arif, U. (2009). "Dynamic Effects of Changes in Government Spending in Pakistan's Economy", *The Pakistan Development Review*, 4/48, 973-988.
- Johansen, S. (1988). "Statistical Analysis of Cointegrating Vectors", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Johansen, S. (1991). "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models", *Econometrica*, 59, 1551-1580.
- Khan, K., Fei, C., Kamal, M. A. ve Ashraf, B. N. (2015). "Impact of Government Spending on Private Consumption Using ARDL Approach", *Asian Economic and Financial Review*, 2015, 5/2, 239-248.
- Kormendi, R. (1983). "Government Debt, Government Spending and Private Sector Behavior", *The American Economic Review*, 73/5, 994-1009.
- Kraipornsak, P. (2010). "Impact of Government Spending on Private Consumption and on the Economy: The Case of Thailand", *International Journal of Economics and Management Engineering*, 3/4, 202-209.
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2003). "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks", *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089.
- Lumsdaine, R. L. ve Papell, D. H. (1997). "Multiple Trend Breaks and The Unit Root Hypothesis", *The Review of Economics and Statistics*, 79(2), 212-218.
- Mahmud, M. N. ve Ahmed, M. (2012). "Government Expenditure and Household Consumption in Bangladesh Through the Lens of Economic Theories: An Empirical Assessment", *MPRA Paper No. 36035*, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/36035/>. (03.08.2019).

- Marattin, L. ve Salotti, S. (2009). "The Response of Private Consumption to Different Public Spending Categories: VAR Evidence from UK", *Working Papers* 670, Dipartimento Scienze Economiche, Università di Bologna.
- Onodje, M. A. (2009). "An Insight in to the Behavior of Nigeria's Private Consumer Spending", *African Journal of Business Management*, 3(9), 383-389.
- Ramajo, J., Garcia, A. ve Ferre, M. (2007). "The Effects of Public Expenditure on Private Consumption: A Disaggregated Analysis for Spain (1970-1997)", *International Economic Journal*, 1/21, 115-131.
- Schmidt P. ve Phillips, P.C.B. (1992). "LM Tests for a Unit Root in the Presence of Deterministic Trends", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 54(3), 257-287.
- Yılanç, V. (2009). "Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 324-335.
- Zivot, E. ve Andrews, D. (1992). "Further Evidence On The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis", *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251-270.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).